

<https://doi.org/10.15407/socium2023.02.119>
УДК 304.2



Creative Commons Attribution 4.0 International

Пономаренко Л.В., магістр філології, магістр державного управління, Київ, Україна, email: plv_maren@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9999-6335>

ДЕЛІНКВЕНТНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄНЩИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ЯК АРХЕТИПНИЙ ПРОЯВ РОСІЙСЬКОГО СОЦІУМУ

У контексті архетипного підходу розглянуто проблему російських воєнних злочинів в Україні, зокрема, визначено особливості впливу російського соціуму на делінквентний характер російських окупаційних військ із застосуванням архетипного підходу. Під час дослідження встановлено, що прояви делінквентності російської воєнщини мають кримінальний характер, є невід'ємною складовою російсько-української війни та спрямовані переважно проти цивільного населення. Визначено витоки сучасної російської ідеології та характер її небезпек для сучасності. На основі історичних прикладів здійснено порівняння наслідків делінквентності фашистської та рашистської ідеологій і прояву останньої під час бойових дій. Психологічний портрет російської армії розглянуто у контексті репрезентативної вибірки російського суспільства. Здійснено архетипний аналіз генезису останнього та виокремлено архетип ординця, який здійснив визначальний вплив на розвиток сучасного російського суспільства. Зокрема, відстежено вплив архетипу ординця на сучасний російський державний устрій, державотворчі процеси та суспільство в цілому. Досліджено канали впливу архетипу ординця на формування російської армії, та його взаємозв'язок із злочинами, які здійснюють російські військові на території України. Проаналізовано феномен владного лідера та його відповідність архетипу ординця. Визначено вплив архетипу ординця на сприйняття росіянами інших націй і народностей; як "російський колективізм" пов'язаний з відповідальністю і на чому ґрунтується виправдовування росіянами воєнних злочинів Росії в Україні. Виявлено кардинальні зміни, що відбулися в сприйнятті війни і ворога в українському суспільстві, а також провідну роль аналізу базових російських архетипів для ефективного протистояння російській військовій та смислової агресії. Визначено подальші напрями архетипних досліджень у контексті "російського питання".

Ключові слова: війна, архетип, ординець, архетип ординця, росіяни, суспільство, окупація, злочини.

Ponomarenko L.V., Master of Philology, Master of Public Administration, Kyiv, Ukraine, email: plv_maren@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9999-6335>

DELINQUENCY OF THE RUSSIAN MILITARY DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AS AN ARCHETYPAL MANIFESTATION OF RUSSIAN SOCIETY

The paper considers the problem of Russian war crimes in Ukraine in the context of the archetypal approach, in particular, the peculiarities of the influence of Russian society on the delinquent character of the Russian occupation forces. During the research, it was established that the manifestations of delinquency in the Russian military are criminal in nature, they are an integral part of the Russian-Ukrainian war, and are directed mainly against the civilian population. The origin of modern Russian ideology and its dangers for modernity are determined. Based on historical examples, a comparison of the consequences of the delinquency of fascist and racist ideologies and the manifestation of the latter during hostilities was made. The psychological portrait of the Russian army

is considered in the context of a representative sample of Russian society. An archetypal analysis of the latter's genesis is carried out, and the archetype of the Horde is identified, which has had a decisive influence on the development of modern Russian society. The author traced the impact of the Horde archetype on the modern Russian state system, state-building processes and society in general. The channels of influence of the Horde archetype on the formation of the Russian army and its relations with the crimes committed by the Russian military on the territory of Ukraine were studied. The phenomenon of the influential leader and its correspondence to the archetype of the Horde are analysed. The paper determined how the Horde archetype affects the perception of other nations and nationalities by Russians, how "Russian collectivism" relates to responsibility, and what is the basis for the Russians' justification of Russian war crimes in Ukraine. In conclusion, the cardinal changes that have taken place in the perception of the war and the enemy in Ukrainian society are noted, and the leading role of the analysis of basic Russian archetypes for effective resistance to Russian military and semantic aggression is determined. Further directions of archetypal research in the context of the "Russian issue" are outlined.

Keywords: war, archetype, Horde, archetype of the Horde, Russians, society, occupation, crimes.

Війна – це завжди велике потрясіння. Час і місце можуть різнитися, проте це завжди страх, страждання та смерть. Повномасштабне російське вторгнення в Україну у 2022 р. стало потрясінням не лише для українців, але й для багатьох інших націй і країн світу.

Можна багато говорити про те, чим відрізняється російсько-українська війна від інших збройних конфліктів, згадуючи й досі небачену у воєнному протистоянні інтенсивність ворожих обстрілів української території та активне застосування українських безпілотників, не лише у небі, але й у воді. Привертає увагу фактична безпорадність більшості міжнародних організацій, які виявилися неспроможними зупинити агресора. Зокрема, ООН, що покликана підтримувати та зміцнювати мир і міжнародну безпеку, виявилася такою ж безпорадною в цій своїй місії, як і її попередниця – Ліга Націй, яка безславно закінчила своє існування у 1946 р. – після війни, яку вона не спромоглася ані попередити, ані зупинити.

Проте окремої уваги заслуговує те, що стало характерною рисою російсько-українського протистояння – величезна кількість воєнних злочинів, скоєних військовослужбовцями держави-агресора. Делінквентність поведінки російських військ є невід'ємною складовою цієї війни, вона спричинена, насамперед, впливом російського соціуму. На нашу думку, розуміння природи цих злочинів криється в архетипних глибинах колективного несвідомого російської спільноти. Розібратися в тому, які саме архетипи (наче незримий менеджер) керують російським суспільством, виявити їхню суть дозволить краще зрозуміти ворога та "гештальти" його поведінки, визначитись у стратегічній перспективі, розробити ефективну модель сьогоденного протистояння російській агресії.

Це дослідження побудовано на концепції архетипів, що домінують у суспільстві, яка розроблена К.-Г. Юнгом [1] та набула свого розвитку у подальших працях Дж. Кемпбелла, який розглядав універсальні мотиви, що присутні в міфології різних культур і є виявами архетипів [2]; Е. Беккера, який досліджував взаємодію архетипів зі страхом перед смертю [3]; М. Еліаде, присвячених ролі архетипів у формуванні релігійного досвіду людини.

Серед вітчизняних дослідників найвагомими є розробки С. Кримського [4, с. 91–112], В. Ятченка, О. Ливинської, Л. Дяченко, О. Кирилюка, О. Гуцуляка, М. Міщенко [5], К. Хоптинської¹, які присвятили свої праці вивченню саме українських національних архетипів, що мають прояв у міфології, літературі, мистецтві.

Соціальним аспектам та аспектам публічного управління присвячені праці Е. Афоніна [7] та О. Донченко [8].

У контексті цього дослідження важливо згадати праці В. Білинського [9], де розглянуто історичні передумови формування російського (ординського) суспільства, а також праці соціологів, які досліджували безпосередньо питання делінквентності та девіантності Р. Мертона та Е. Сазерленда [10], який також є автором теорії диференціального асоціювання.

Водночас питання делінквентності поведінки російських військовослужбовців з точки зору їх архетипу та у контексті повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 р. донедавна не мало широкого теоретичного розгляду та практичного застосування.

Мета статті – дослідження особливостей впливу російського соціуму на делінквентність поведінки російських окупаційних військ в Україні із застосуванням архетипного підходу; виявлення типових проявів архетипу ординця у російських військах в умовах війни проти України.

Російська кровожерливість вражає: масові вбивства цивільного населення, розстріли евакуаційних колон, катування, звалтування, викрадення, депортація, створення фільтраційних таборів, тотальне руйнування цивільної інфраструктури, культурної спадщини та релігійних об'єктів, мародерство тощо. Перелік воєнних злочинів росіян в Україні не вичерпується зазначеним². Крім того, йдеться про російські злочини проти людства та геноцид українців³.

Жорстокість і безжальність російської воєнної машини весь світ побачив на прикладі Київщини, Чернігівщини, Харківщини, Донеччини, Херсонщини та інших регіонів України, які на власному досвіді пізнали “руській мір”.

Після Другої світової війни панувала думка, що “фашисти майбутнього називатимуть себе антифашистами”⁴. Цей вислів, який приписують американському сенатору Г. Лонгу, влучно відображає суть російської військово-політичної доктрини, яка й дала початок воєнному вторгненню на територію сусідньої незалежної держави. Фашизм і рашизм мають багато спільного.

¹ Хоптинська К. Базові українські архетипи. Система національних архетипів. 7.07.2021. URL: <https://medium.com/khoptynska/базові-українські-архетипи-с581204900ea>

² Питання та відповіді. Офіс Генерального Прокурора. URL: <https://warcrimes.gov.ua/qa.html>

³ Які злочини скоює росія в Україні? Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/yaki-zlochyny-skojuye-rosiya-v-ukrayini>

⁴ Шевердін М. Фашизм в Росії сьогодні. *Українська правда*. 31.05.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/31/7349719/>

Фашисти нищили цивільне населення, влаштовували масові розстріли, створювали концентраційні табори, проводили нелюдські медичні експерименти, знищували міста та села, матеріальні та нематеріальні цінності, вивозили награване, створювали власні адміністрації на окупованих територіях зі своїми “гауляйтерами”. І звісно ідеологія: фашистська пропагандистська машина невтомно працювала над створенням “арійського міфу”, в який вірили і військові, і цивільні, виправдовуючи злочини проти людства, прославляючи фюрера та згуртовуючи націю.

Одночасно з війною розвивалася ідеологічна робота, що забезпечувала функціонування “воєнної машини”. Завдяки їй солдати йшли вперед (хоча й “загороджувальні загопи” у радянській, а нині в російській армії теж виконували цю функцію), і тил підтримував армію. Отже, пропаганда – це небезпечна зброя. Саме вона через екрани телевізорів перетворила нинішнє російське суспільство на “інформаційно всеїдних свиней”, які вірять будь-якій озвученій пропагандистами інформації, заперечують злочини своїх військових або виправдовують їх.

Жодна ідеологія не виникає на порожньому місці. Якщо фашизм ґрунтувався на возвеличенні німецької нації на основі її “арійського походження”, то російська ідеологія, яку вперше в українському законодавстві (а нині й світі) визначили як “рашизм”, сягає корінням періоду розквіту Золотої Орди з її варварськими порядками, завойовницькими війнами та специфікою державного устрою⁵. Таке історичне покликання дає змогу зрозуміти той давній архетип, що вплинув на формування російського соціуму та отримав відображення в російських військах і численних злочинах, які вони чинять в Україні.

Армія – це наче репрезентативна вибірка соціуму, на основі якої цю армію було створено. Це стосується не лише військ, укомплектованих мобілізованими або добровольцями, але й кадрової армії. В армії представлено всі верстви населення, це своєрідне суспільне дзеркало. Російське ж “дзеркало” відображає численні суспільні проблеми, характерні для російського соціуму. Традиційне російське суспільство насправді мало змінилося за останні декілька сотень років. Пересічний росіянин все ще сліпо вірить у велич країни, в якій народився, прагне мати сильного лідера на чолі своєї держави, водночас ненавидить всю вертикаль влади, яка насправді не цікавиться його благополуччям, а переймається лише власними інтересами. Пересічний росіянин не цікавиться “високими матеріями”, він більше стурбований забезпеченням своїх базових потреб. Водночас він відверто зневажає представників інших націй та національностей, зокрема тих, які живуть з ним в одній країні. Для того, щоб дотримуватись встановлених суспільних рамок поведінки, росіянин потребує застосування до себе жорсткого контролю, послаблення якого спричиняє безлад, насильство, анархію. Середньостатистичний росіянин патологічно заздрисний, ледачий і агресивний. Зрозуміти, що лежить в основі такої характеристики типового представника російського со-

⁵ Заява Верховної Ради України “Про визначення існуючого в Російській Федерації політичного режиму як рашизму та засудження його ідеологічних засад і суспільних практик як тоталітарних та людоненависницьких”. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1687625>

ціуму, можна за допомогою архетипу “ординця”, закріпленого у колективному несвідомому російського суспільства ще з ординських часів.

Отже, через 78 років після закінчення Другої світової війни “на зміну арійцям прийшли ординці”. Саме архетип ординця, татаро-монгола, мав найбільший вплив на формування сучасного російського соціуму. Не слов’янське походження, до якого часто апелюють російські вчені та політики, а саме ординське походження мало визначальний вплив на формування сучасного російського державного устрою, державотворчі процеси та суспільство у цілому. Міністр закордонних справ Росії С. Лавров якось відверто заявив про позитивний вплив татаро-монгольського іґа на історію Росії, яке “не дало країні можливість розчинитись у європейськості”⁶.

Для орди був властивий кочовий спосіб життя, коли завоювання були не лише способом життя, але й засобом для існування. Безкінечні війни, знищені поселення, вбивства, насильство, рабство та грабунок століттями закладалися на генетичному рівні. Як наслідок, росіяни у переважній більшості не спроможні створювати нове, плекати та розвивати наявне. Будували оселі та вирощували хліб землероби, а кочівники лише користувалися чужими результатами праці.

Характерні для орди жорстокість правителя, право сильного, рабська покора черні перед сильним лідером залишалися незмінним правилом на московських землях протягом століть, коли ще й терміна “російський” не було.

Байдужість до людського життя, аморальність, шаблонність мислення відповідно до нав’язаних постулатів, задоволення лише базових потреб культивувалися в російському соціумі століттями на рівні держави, і не важливо, як вона називалась, Золота Орда, Московське царство, Російська імперія, Радянський Союз або Російська Федерація.

Покора та захоплення сильним лідером, войовничість, ненависть до сусідів характерні всьому російському соціуму⁷. Про захоплення сильним, деспотичним лідером свідчать і дотепер високі рейтинги Й. Сталіна⁸. Чим жорстокішим є правитель, тим більше захоплення викликає він у російському соціумі. Тут не тільки В. Путіна та Й. Сталіна можна згадати, як найвиразніших і найжорстокіших правителів своїх епох, але й таких московських правителів, як Іван IV Грозний (до предків якого належить ординець Мамай), Петро I, Катерина II (німкеня за походженням). Всі вони прославились своєю жорстокістю та кровожерливістю. І досі викликають захоплення “вдячних нащадків”.

⁶ У соцмережах вражені словами Лаврова про благо татаро-монгольського ярма. *Online.ua*. 5.03.2016. URL: https://novyny.online.ua/u-sotsmerezah-vrazheni-slovami-lavrova-pro-bлаго-tataro-mongolskogo-yarma_n736676/

⁷ Черниш О. Чому українці вірять у перемогу, а росіяни люблять війну? Пояснює соціолог Паніотто. *BBC News Україна*. 21.04.2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61151164>

⁸ Росіяни вважають Сталіна найбільш видатною особою в історії, рейтинг Путіна впав удвічі – опитування. *Радіо Свобода*. 21.06.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-stalin-opytuvannia/31318609.html>

Чимала кількість “визначних росіян” за етнічним походженням були не зовсім і росіянами, а представниками завойованих ними народів, національними меншинами тощо.

Характерна ординцям покора сильному (тут і жорстка управлінська вертикаль, і армійська “дідівщина”, і “загороджувальні загони”, і загальна безправність солдатів) – не плутати з армійською дисципліною, – що культивується в російській армії, отримала відображення у надзвичайній жорстокості російських військ, свідченням чого є численні воєнні злочини в Україні – за рік з початку повномасштабного вторгнення зафіксовано понад 72 тис. воєнних злочинів⁹. Аб’юзер намагається вимістити власну фрустрацію на жертві, компенсувати власну психологічну травму шляхом отримання задоволення від знущань над слабшим або беззахисним. Прикладом цього є злочини росіян саме проти цивільного населення, цілеспрямовані вбивства жінок, дітей, людей літнього віку, численні атаки на житлові будинки та місця масового скупчення людей, зокрема ТРЦ, щоб максимізувати кількість жертв, згвалтування та катування цивільних і військовополонених.

Для росіян характерною є ненависть і зневага до представників інших народів, національних меншин¹⁰. Виплекана ідеолого-пропагандистською машиною ненависть і зневага до українців, народів Кавказу, американців, європейців – всіх, хто відрізняється мовою, зовнішністю, релігією або ідеологічною позицією. Тут знову проявляється архетип ординця: той, хто відрізняється – чужий, а значить ворог, його потрібно або захопити і зробити подібним до себе, або, у разі невдачі, знищити, як небезпечний елемент. Водночас дуже часто за цією ненавистю криються страх і заздрість.

Через це виникають конфлікти і всередині окупаційних військ, зокрема за участі “кадирівців”¹¹. Етнічні росіяни протиставляють себе представникам інших народностей, зневажають їх, вважають себе кращими завдяки своєму походженню. Водночас представники інших народностей намагаються компенсувати нав’язаний комплекс “національної меншовартості” шляхом агресії щодо цивільного населення.

Російські військові традиційно компенсують свої невдачі на полі бою через шкоду цивільному населенню. Тактика “спаленої землі” застосовувалась радянською армією під час Другої світової війни, а потім – російською армією в Сирії, а нині в Україні. Фактичне знищення непокірного Грозного, незламного Маріуполя, фортеці Бахмут – криваві приклади, коли росіяни виміщали свою воєнну фрустрацію на цивільних людях та інфраструктурі, незважаючи на людські втрати.

⁹ Собенко Н., Коломієць Д. З початку вторгнення в Україну зафіксовано понад 72 тисячі воєнних злочинів – ОГП. *Суспільне. Новини*. 17.03.2023. URL: https://suspihne.media/417051-z-pocatku-vtorgnenna-v-ukraini-zafiksovano-ponad-72-tisaci-voennih-zlociniv-ogp/?utm_source=copylink&utm_medium=ps

¹⁰ Заступник Голови ДЕСС Ігор Лоссовський про політику геноциду, яку провадить росія. *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті*. 17.01.2023. URL: <https://dess.gov.ua/zastupnyk-holovu-dess-ihor-lossovskyy-pro-polityku-henotsydu-iaku-provadyt-rosiia/>

¹¹ Основне завдання “кадирівців” – залякувати росіян, – ГУР. *Еспресо*. 15.11.2022. URL: <https://espreso.tv/osnovne-zavdannya-kadirivtsiv-zalyakuvati-rosiyan-gur>

Нинішній пересічний росіянин (цивільний або військовий) є носієм архетипу ординця. Агресивний, покірний владному авторитету, легковірний, обмежений, зацікавлений у задоволенні базових інтересів, заздрісний (до багатств територій, майна, культурної спадщини сусідніх країн).

“Архетипний воїн-ординець” у будь-якій війні був ідеальним знаряддям влади – агресивний, нерозумний, легко замінний. Висока народжуваність і велика кількість поневолених народів завжди дозволяли російським лідерам не рахуватись з людськими втратами. Так, у 2017 р. у Росії розсекретили втрати СРСР у Другій світовій війні – 42 млн¹². На фоні цього московська бравада “баби нових народять”, яка виникла ще до Жовтневого перевороту, але активно використовувалась і в радянський період, набуває особливого цинізму. І водночас чудово ілюструє ординську ментальність.

Колективізм, властивий російському суспільству, насправді працює проти нього самого. Для російського соціуму колективна відповідальність – це відсутність відповідальності. Російський колективізм – це прийняття важливих рішень владною верхівкою відповідно до власних інтересів, без врахування потреб або бажань пересічних громадян, яким відводиться лише функція виконавця. Поняття людини нівелюється, а особистості перетворюються на сіру масу. Думка, яка не збігається з думкою лідера, є неправильною, інакомислення – шкідливим і небезпечним. Виокремлюватися можна лише довжиною та забарвленням “повідця”.

Внаслідок цього поширеною є проросійська теза, що звичайний росіянин не несе відповідальності за розпочату війну. Винними росіяни називають кого завгодно, крім себе. Це як гвалтівник, який стверджує, що жертва сама його спровокувала, коли вдягла закоротку спідницю або поверталася додому темною вулицею. Навіть російські військовополонені не бачать своєї вини, не визнають своїх злочинів¹³. На війну вони були “змушені” йти, оскільки отримали повістку, потрібно “захищати батьківщину”, виплатити кредити, можна скоротити термін ув’язнення. Думати не потрібно, за них це зробить система.

Російське суспільство сприймає поведінку своїх військовослужбовців цілком нормально. Дружина замовляє чоловіку речі, які їй привезти з окупованого міста, та просить оберігатися, коли “гвалтуватиме українських баб”¹⁴. Батьки радіють новенькому автомобілю “Лада”¹⁵. Сусід обурюється тому, що в українських містах досі є світло,

¹² У Держдумі РФ озвучили нові цифри втрат СРСР у Другій світовій війні – 42 мільйони. *Цензор.НЕТ*. 17.02.2017. URL: https://censor.net/ua/news/428525/u_derjdumi_rf_ozvuchyly_novi_tsyfry_vtrat_srsr_u_drugiyi_svitoviyi_viyini_42_milyony

¹³ Робейко О. ЗМІ побували у таборі російських військовополонених, слів каяття від них не почули (відео). *Уніан*. 1.05.2021. URL: <https://www.unian.ua/society/zmi-pobuvali-u-tabori-rosiyskih-viyskovopoloneni-sliv-kayatty-vid-nih-ne-pochuli-video-12240351.html>

¹⁴ Єгошина В., Крутов М. “Давай там, українських баб гвалтуй”: ідентифікований військовий рф з дружиною із “плівок” СБУ. *Радіо Свобода*. 15.04.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-zgvaltuvannya-viyskovyy-rf-druzhyna/31803219.html>

¹⁵ Дворовенко А. Проміняли сина на “Ладу”: батьки загиблого окупанта шокували мережу цинізмом. *Telegraf*. 18.07.2022. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/novosti-rossii/2022-07-18/5711120-prominyali-sina-na-ladu-batki-zagiblogo-okupanta-shokuvali-merezhu-tsinizmom>

вода та тепло¹⁶. Друзі загрожують “іскандерами” та “ядеркою”, попиваючи пиво у спальному районі в глибокому російському тилу¹⁷. Діти розігрують патріотичні сценки та читають вірші, називають вбивць, гвалтівників і мародерів героями та захисниками вітчизни¹⁸. Сюрреалізм російської реальності перевершив навіть фантастичні у своїй антиутопічності ідеї Дж. Орвелла.

“Цивільний ординець” – це ідеальний виконавець, який ніколи не поставить під сумнів те, що йому кажуть “зверху”. Він, боязкий і невиразний, може бути невдоволеним наявним станом справ, проте реально щось змінити ніколи не наважиться.

Яскравим є порівняння з феноменом лідера та народовладдям в українському суспільстві. Однією з найдавніших форм народного волевиявлення для українців було віче, пізніше – вибори гетьмана на Запорізькій Січі, створення першої Конституції і Майдан як додатковий інструмент волевиявлення (Револуція на граніті, Помаранчева революція, Револуція Гідності). Українцям традиційно складно обрати з кількох гетьманів одного, і навіть зроблений вибір ніколи не гарантує того, що він є остаточним. Свідченням цього є кількість президентів України, які змінилися за роки незалежності, та постійна партійна боротьба у парламенті. Навіть під час війни в українському суспільстві продовжуються автентичні державотворчі процеси. Часом, на жаль, це працює проти нас самих. Так, під час Української революції 1917–1921 рр., маючи сильних проукраїнських лідерів, через внутрішні чвари Україна втратила незалежність, її історичну пам’ять було практично знищено, національну ідентичність – нівельовано, а генофонд поставлено на межу вимирання.

Водночас спадкоємці Орди у своїх державотворчих процесах зберігають звичну консервативність. Від монархії вони перейшли до монополії єдиної радянської правлячої партії з необмеженою владою партійного лідера, а після розвалу Радянського Союзу за ширмою виборчої системи залишилась та сама монополія однієї партії та одного лідера, який має на меті пожиттєву владу монарха, навіть з можливим переданням її у спадок¹⁹.

Дії російських окупаційних військ в Україні не є чимось новим або нетиповим для московських військ. В історії Росії від часів Орди можна простежити стійкий архетип ординця, характерний пересічному російському солдату, а через нього – всьому російському суспільству.

¹⁶ Кравцов В. “Чому не зникла електроенергія”: у росіян істерика через невдалі ракетні удари по Україні. *24 канал*. 1.05.2023. URL: https://24tv.ua/raketniy-obstril-1-travnnya-rosiyani-ski glyat-shhodonovogo-obstrilu_n2304395

¹⁷ Серов І. Ядерні бомби РФ у Білорусі: українська розвідка та експерт прокоментували можливу загрозу. *TCH*. 28.03.2023. URL: <https://tsn.ua/exclusive/yaderni-bombi-rf-v-bilorusi-ukrayinska-rozvidkata-ekspert-prokomentovali-mozhlivu-zagrozu-2295643.html>

¹⁸ Скаврон Б. Солдатська муштра і кидання гранат у ворожі танки: у російському дитсадку влаштували “свято” (відео). *TCH*. 25.02.2023. URL: <https://tsn.ua/svit/soldatska-mushtra-i-kidannya-granat-u-vorozhi-tanki-u-rosiyskomu-ditsadku-vlashtovali-svyato-video-2273068.html>

¹⁹ Парфененко Г. Путін готує своєю наступницею свою доньку Катерину Тихонову. *DIP*. 3.10.2022. URL: <https://politics.dip.org.ua/svit/putin-hotue-svoeyu-nastupnytseyu-svoyu-donku-katerynu-tyhonovu-8828/?amp=1>

Бідність, зокрема духовна, – це частина російського менталітету. Наявність російських олігархів (раніше – російської знаті або радянської партійної еліти) це підкреслює. Цей архетип теж було закладено у суспільну свідомість російського населення багато століть тому.

Маючи великі родовища корисних копалин, територію та людські ресурси, росіяни в абсолютній своїй більшості лишаються бідними, навіть злидненими. Якщо Об'єднані Арабські Емірати змогли використати свої поклади нафти для розбудови своїх міст, створення комфортних умов проживання для своїх громадян, забезпечення високого рівня життя та особистого благополуччя кожного громадянина, то російські нафта, газ та діаманти пересічному росіянину не принесли жодної користі. Інакше не були б для російських окупантів дивиною асфальтовані дороги в українських селах, красиві цегляні будинки із сучасними ремонтами, побутовою технікою та іншими буденними речами, що здатні викликати шок у “ординця”, який живе у гнилому дерев'яному будинку з “лампою Ілліча”, ходить до вбиральні на вулицю, оскільки каналізації в будинку немає, біля цього будинку немає асфальту, а серед розваг – лише розпивання алкогольних напоїв у компанії таких самих людей, які, отримавши мінімальну освіту, перебиваються скромними заробітками, ніколи не виїздили за межі свого регіону, а в телевізорі бачать єдине світле віконце у своєму похмурому житті.

“Пересічний ординець”, потрапивши за кордон, завжди виокремлюється на фоні європейців або американців. Йдеться не стільки про зовнішність або достаток, скільки про поведінку. Навіть на відпочинку в Туреччині типовий “ординець” здійснює свою маленьку експансію, намагається захопити територію – шезлонг, ресурси – страви зі шведського столу, трофеї, які можна забрати додому, щоб похвалитися перед іншими дрібними “ординцями” – халат, туалетний папір з готелю.

Століттями пересічний росіянин був злиднем, який не мав нічого свого, навіть його власне життя йому не належало. Ординці жили війною. Вони – кочівники за духом, завойовники за стилем життя, перелітна сарана за суттю. Цей архетип міцно закріпився у наступних поколіннях. Вони не здатні вести осілий спосіб життя, господарство. Простіше захопити територію та ресурси сусіда. Як наслідок маємо десятки покорених, завойованих народів, які вже практично втратили власну національну ідентичність, розчинились у понятті “росіянин”.

Типовий ординець, увірвавшись у завойоване місто, заливав вулиці кров'ю захисників міста, вбивав і катував, крав цінності, продукти та товари, гвалтував, захоплював полонених у рабство, розорював і спалював місто та нав'язував людям, які вижили, власні правила існування. Впродовж віків архетип ординця еволюціонував, набув ще огидніших форм самовираження: геноцид, насильницьке переміщення народів, система концтаборів тощо.

Як це було свого часу з фашистами, на рашистів після перемоги України чекає їх власний “Нюрнберзький процес”. А потім і відповідна програма денацифікації, покликана очистити політику, економіку, культуру, медіа та право в Росії від брехні та пропаганди путінського режиму [13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Людство пережило багато воєн. Практично у кожного покоління була своя війна. Говорячи “війна”, одні згадува-

ли Другу світову війну, інші думали про Афганістан або Чечню, хтось – про Ірак, В'єтнам, про арабо-ізраїльські війни, а ще раніше – Першу світову війну, наполеонівські війни тощо.

Наратив “Велика Вітчизняна війна”, який є поширеним у Росії, для нас більше не буде близьким. Говорячи “війна”, ми згадуватимемо вже не Другу світову, а російсько-українську війну, лише уточнюватимемо рік, АТО або ООС, або повномасштабну. Ворог асоціюватиметься з росіянами та “руським міром”, який змішається у нашій свідомості у химерне поєднання зруйнованих міст і масових поховань, катівень і фільтраційних таборів, керованих ракет і понівечених танків, пропаганди та політики, брехні та ненависті, бідності та корупції.

Аналіз головних російських архетипів, вивчення шаблонів їхньої поведінки, принципів ведення війни, розуміння ворога – все це спосіб боротьби з ним. Викорінення російських “закладок” з власної ментальності, історії, культури, мови, політики та навіть армії – це єдиний шлях, доступний українцям у протистоянні російській орді. Саме у цьому напрямі повинні провадитися подальші дослідження. Необхідно і далі здійснювати дерусифікацію України, відкидати російські імперативи, поглиблювати прірву між українським і російським суспільствами.

Немає російської армії окремо від російського соціуму. І злочини російської армії – це злочини всього російського суспільства. Не лише В. Путін розпочав війну, а все російське суспільство, не російські військові вбивають українців, а росіяни у цілому. Відповідальність лежить на кожному архетипному ординці. Шукати виправдання у цьому випадку небезпечно, інакше вкотре колективна відповідальність перетвориться на відсутність відповідальності як такої.

Повною мірою знищити закладені поколіннями архетипи неможливо, але відповідних висновків маємо дійти, адже все це вже було не раз у російській історії: спалені міста, мільйони жертв, табори в Сибіру, судові “трійки”, розстріли в підвалах, вкрадена та переписана історія, корупція та показна розкіш, відверті лицемірство та брехня, груба пропаганда, криваві тирані при владі.

Проте у минулому за ці злочини не було покарання. І злочинці, зокрема військові, відчувши свою безкарність, повторюють свої дії знову. Злочинці повинні бути покарані, світова спільнота повинна засвідчити правомірність судових вироків, а російське суспільство повинно визнати злочини своїх політиків, військових і пропагандистів, а також усвідомити, що бездіяльність – це теж злочин, за який передбачено відповідальність. Все російське суспільство зобов'язане пройти жорстку денацифікацію. Як німці після 1945 р., росіяни повинні взяти на себе відповідальність за злочини, скоєні їхньою країною, сплатити репарації. Ментальні шаблони, архетипи поведінки росіян повинні бути модифіковані, з використанням у тому числі німецького досвіду.

Історія повторюється. І чи піде вона на нове коло, зараз вирішується в Україні. Архетипний ординець, військовий або цивільний, чиновник або звичайний робітник, не зможе зупинитися сам. Архетипна Орда знову прагне захопити Київ. Без України не буде імперії, як би та не називалась. Проте цього разу історія не повториться – Орду буде знищено.

Список використаних джерел

1. Юнг К.Г. Архетипи і колективне несвідоме. Переклад. Львів: Астролябія, 2018. 608 с.
2. Campbell J. The hero with a thousand faces. Third edition. CA: New World Library. 2008. 432 p.
3. Becker E. The Denial of Death. New York: Free Press. 1975. 314 p.
4. Кримський С.Б. Архетипи української культури. Феномен української культури: методологічні засади осмислення. Київ: Фенікс, 1996.
5. Міщенко М.М. Українські національні архетипи: від колективного несвідомого до усвідомленої національної ідентичності (до актуальності методології архетипного аналізу). *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія: Філософія. Філософські перипетії*. 2014. № 1130 (51). С. 90–94.
6. Афонін Е., Мартинов А. Українське диво: від депресії до соціального оптимізму. Київ: Києво-Могилянська Академія. 2019. 296 с.
7. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): монографія. Київ: Либідь. 2001. 334 с.
8. Білинський В. Країна Моксель, або Московія: роман-дослідження: у 3 кн. Кн. 1. 2-ге видання. Тернопіль: Богдан. 2015. 376 с.
9. Sutherland E. Principles of Criminology. Chicago: J.B. Lippincott Company. 1934. 611 p.
10. Taylor F. Exorcising Hitler: The Occupation and Denazification of Germany. New York: Bloomsbury Press, 2011. URL: <https://archive.org/details/exorcisinghitler0000tayl/page/n9/mode/2up>

Отримано 05.05.23 та прийнято 19.06.23

References

1. Jung, C. (2018). Archetypes and the collective unconscious. Translation. Lviv: Astrolyabia Publishing House [in Ukrainian]
2. Campbell, J. (2008). The hero with a thousand faces. Third edition. CA: New World Library.
3. Becker, E. The Denial of Death. New York: Free Press, 1975.
4. Krymskyi, S.B. (1996). Archetypes of Ukrainian culture. The phenomenon of Ukrainian culture: methodological principles of understanding. Kyiv: Phoenix [in Ukrainian]
5. Mishchenko, M.M. (2014). Ukrainian national archetypes: from the collective unconscious to the conscious national identity (to the relevance of the methodology of archetypic analysis). *Herald of the Kharkiv National University named after V.N. Karazina. Series "Philosophy. Philosophical vicissitudes"*, 1130 (51), 90-94 [in Ukrainian]
6. Afonin, E., Martynov, A. (2019). Ukrainian miracle: from depression to social optimism. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy [in Ukrainian]
7. Donchenko, O., Romanenko, Yu. (2001). Archetypes of social life and politics (Deep regulations of psychopolitical everyday life): monograph. Kyiv: Lybid [in Ukrainian]
8. Bilynskyi, V. (2015). The land of Moksel, or Muscovy: a research novel: in 3 books. Book 1. 2nd edition. Ternopil: Bohdan [in Ukrainian]
9. Sutherland, E. (1934). Principles of Criminology. Chicago: J.B. Lippincott Company.
10. Taylor, F. (2011). Exorcising Hitler: The Occupation and Denazification of Germany. New York: Bloomsbury Press. URL: <https://archive.org/details/exorcisinghitler0000tayl/page/n9/mode/2up>

Received on 05.05.23 and accepted 19.06.23